

Avun saamisen vaikeus, kun vauvaperheessä on päihde- ja mielenterveysongelmia

2.11.2023
Vauvaforumi
Rovaniemi

Minna Sorsa, R.N. (Psych), PhD, International coordinator

Wellbeing area of Pirkanmaa

Senior Administrator, World Association for Infant Mental Health (WAIMH)
University Instructor, Social Psychiatry, Faculty of Social Sciences, Tampere University
Researcher in Addiction and Mental Health, Public Health, University of Stavanger

1

WORLD ASSOCIATION FOR
INFANT MENTAL HEALTH
www.waimh.org

CALL FOR POSTERS

WAIMH
2024 Interim World Congress
5-7 June 2024
Tampere, Finland

Looking for the best care for babies,
young children, and their families

2.11.2023

2

[Call for Posters open until 15th Dec 2023](#)

2

Puheenvuoron sisältö - Taustaa

Mistä hyvä mielenterveys
syntyy?

Positiivinen mielenterveys

Mielenterveyden vaikeudet
raskausaikana

Mielenterveys & päihteet:
vaikutus

Traumainformoitu
kohtaaminen ja hoiva

Lapsiperheen
psykososiaalinen tuki

minna.sorsa@tuni.fi

3

3

Voi olla, että haavoittuvassa asemassa olevat eivät pääse tai löydä avun piiriin?

- Raskauden aikana ja lapsen ensimmäisen ikävuoden aikana 10-20% perheistä mielenterveyden- tai päihdeongelma, ja kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevat eivät välttämättä hae apua (Newham ym. 2020, Sorsa ym. 2022)

2.11.2023

minna.sorsa@tuni.fi

4

4

5

STIGMA: mielenterveyden pulmat ja päihteet

- Yhteiskunnan normit hyvästä äitiydestä ja odotukset tuottavat ristiriitaa ja epäonnistumisen tunteita äitinä ja vanhempana (Dolman ym. 2013)
- Äidit ovat kertoneet pelosta, että lapsikin sairastuu (Blegen ym. 2010)
- Päihteiden käyttöön liittyvä stigma myös henkilöstöllä (Vuori 2003, Suchman & Pajulo 2013)
- Tutkimusten mukaan mielenterveyden ongelmat ja päihteiden käyttö muodostavat riskin lapsille (Marttunen & von der Pahlen 2013, Suchman & Pajulo 2013, Laslett ym. 2014; Tsantefski ym. 2015)

6

Asiakaskokemukset mielenterveys- ja päihdepalveluissa (Viertiö, ym. 2023)

Kyselyn sisältöjä

Saatavuus
Kohtaaminen
Osallistuminen
Turvallisuus
Tiedon saanti
Tiedon ymmärrettävyys
Hyödyllisyys
Palvelun suosittelu

- Asiakaspalvelukysely aikuisten mielenterveys- ja päihdepalveluissa
- Asiakaskohtaamisista parhaat arviot: kunnioittava kohtelu ja hyväksytyksi tulemisen kokemus
 - Auttamistyö perustuu luottamuksen syntymiseen
- Avohoidossa nuoremmilla heikommat asiakaskokemukset
- Avohoidon päihdepalveluissa naisilla heikommat asiakaskokemukset

2.11.2023

minna.sorsa@tuni.fi

7

7

Lapset ja perheet mielenterveys- ja päihdetyössä

- Lapsiperheiden palveluissa kansallisesti hyvää ja monipuolista kehitystä (Moring ym. 2011)
- **Joka neljäs lapsi varttuu perheessä, jossa on mielenterveys- tai päihdeongelmia** (Saarinen ym. 2021)
- Alkoholista käytetään 1/3 perheistä niin paljon, että alkoholihaittojen riskin voidaan sanoa olevan vähintään lievästi kasvanut -Isistä useampi kuin ¼ ja äideistä 6% käytti alkoholia liikaa (THL sivusto 2.3.2023)
- Lastensuojelu: *”Avohuollossa 36 prosenttia ja huostaanottotilanteessa 60 prosenttia lapsista asui vanhemman luona, jolla oli mielenterveysongelmia.”* (Moring ym. 2011)
- Haasteena perhenäkökulma: *”..vanhemman/vanhempien jaksamattomuus, riittämättömäksi arvioitu vanhemmuus, vanhempien avuttomuus ja osaamattomuus, perheristiriidat sekä mielenterveysongelmat ja päihteiden väärinkäyttö”* (Moring ym. 2011)

8

9

10

Mentalisaatiokyky (Karttunen 2020)

- Tietoisuus oman mielen sisällöistä, käsitys itsestä
- Kykenee pohtimaan omaa ja toisen ihmisen näkökulmaa ja kokemusta, kyky erottaa nämä toisistaan
- Parantaa yksilön kykyä säädellä omia tunnetiloja, rauhoittaa itseä
- Kehittynyt taito suojaa kriisi- ja stressitilanteissa
- Tiedostamaton tausta ja kivun vaijantaminen voivat näkyä pahana olona, kehoreaktioita ja stressiä
- Turvallisuuden tunne
- Mindful parenting, "baby in the mind"

2.11.2023

minna.sorsa@tuni.fi

11

11

VANHEMMUUS...

- Voimaannuttavaa ---
- Tuo uuden mahdollisuuden ja toivoa
- Syy tavoitella hyvää mielenterveyttä ja toipumista
- Useat vanhemmat haluavat pyrkiä muutokseen lasten hyvinvoinnin vuoksi
 - varhainen vuorovaikutus ja lapsen kasvun tukeminen
 - äidin ja isän sensitiivisyys
 - kiintymyssuhteen kehittäminen
 - kriittisen viestimisen vähentäminen
 - osallisuus ja mahdollisuudet oppia uudenlaista vuoropuhelua muiden kanssa

12

12

Äitiys voimavarana
(Dolman ym 2013; Suchman & Pajulo 2013; Berman ym 2014)

Nuoret äidit ovat herkkiä

Häpeän ja syyllisyyden kokemukset voivat juontua kaukaa: palveluissa epäonnistumisia ja huonoja kokemuksia (Dolman ym 2013, Karttunen 2020).

Äideillä voi olla taustalla suhteiden muodostamisen haasteita ja kenties omat kokemuksen kannattelevista suhteista puuttuvat (Myra ym 2016, Karttunen 2020)

MINNA SORSA 2.3.2023

13

Masennus perinataalivaiheessa

1/7 naisista

- Masennuksen esiintyvyys 18.4% - 19.2% (Howard 2014)
- Fysiologiset muutokset (Howard 2014)
- Alavireisyys, baby blues 50% muutaman viikona aikana on ohimenevää (Howard 2014)
- Masennus vaikuttaa kielteisesti äidin ja lapsen kiintymysuhteeseen – Tulisi tunnistaa varhain (Dubber ym. 2015)
- Itsetuhoisuus riskinä

Riskitekijöitä (& ahdistus) (Biaggi ym. 2016)

- Puuttuva puolison tai muu sosiaalinen tuki
- Kaltoinkohtelua tai perheväkivaltaa taustassa
- Henkilökohtaiset mielenterveyden vaikeudet
- Ei-suunniteltu tai ei-toivottu raskaus
- Elämäntilanteen ongelmat
- Koettu stressi
- Raskauskomplikaatiot ja -keskeytykset

2.11.2023 minna.sorsa@tuni.fi 14

14

Muut mielenterveyden haasteet raskausaika & lapsen ensimmäinen elinvuosi (Howard 2014)

- **Ahdistuneisuus** 13% raskaana olevista/synnyttäneistä
- **PTSD post-traumaattinen stressihäiriö** perinataalivaiheessa 1–2%
- **Syömiseen liittyvät pulmat**, esim Norjalaisessa tutkimuksessa 29% - 78%
- **Persoonallisuushäiriöt** usein samanaikaisesti muiden mielenterveyden haasteiden kanssa, yhteys vaikeuksiin hoitoon sitoutumisessa

2.11.2023

minna.sorsa@tuni.fi

15

15

Lapset ja perheet mielenterveys- ja päihdetyössä

- Neuvola-asiakkuudet: tavoitetaan lähes kaikki lapsiperheet, 99.7% raskauksista (Riihonen 2021)
- Varhainen tunnistaminen ja ohjaus avun piiriin
- Yhteistyö: neuvolat, varhaiskasvatus, koulut, sosiaalityö, erikoissairaanhoido,..
- Yleisimmät seulontamenetelmät: raskausajan masennus EDPS (Edinburgh Postnatal Depression Scale)(Seulonnan vaikutukset Reilly ym. 2020), alkoholi AUDIT -----
- Kansalliset HAL-klinikat Huumausaineet, alkoholi ja lääkkeet: synnyty- ja naistentautien yhteydessä (Riihonen 2021, Arponen 2021) -94% asiakkaista ohjautuu neuvoloiden kautta –vuosina 2016-2020 n. 1000 naista vuosittain (Arponen 2021)
- <https://paihdelinkki.fi/fi/testit-ja-laskurit/alkoholi>
- <https://www.mielenterveystalo.fi/fi>

2.11.2023

minna.sorsa@tuni.fi

16

16

Naiseryityinen päihdehoito (Karttunen 2020)

- Naiseuden ja sukupuolen merkitys
- Kehollisuus
- Traumatisoituminen (mikä oli ensin –päihde, psyykkinen kipu, emotionaalinen haava vai vaurioitunut minä?)
- Yksilön sisäinen kokemusmaailma (identiteetti, tunteet, mielenterveys)
- Sosiaaliset suhteet
- Yksilökohtainen muutostyö

2.11.2023

minna.sorsa@tuni.fi

17

17

Personalised approaches –Yksilöidyt lähestymistavat (Ayers ym. 2021)

- Näyttöön perustuvaus/ käytännön evidenssi
- Yksilöllinen elämäntilanne ja sosiaaliset suhteet –**eri tilanteisiin** suuri määrä erilaisia vaihtoehtoja ja interventioita, joista valita yksilölle sopivin?
 - Asiakkaan valintamahdollisuudet
 - Jaettu päätöksenteko
 - Asiakas toimijana, tuki itseohjautuvuudessa
 - Yhteisön tuki

2.11.2023

minna.sorsa@tuni.fi

18

18

Asiakkaan haavoittunut tausta luo esteitä ja haastaa avun saamista (Sorsa 2018)

- Aikaisemmat kokemukset ovat vaikuttaneet asiakkaan elämäntilanteeseen
 - Lapsuuden vaikeat kokemukset
 - Päihdemaailma: pelko, uhka
 - Väsymys
 - Pettymyksiä palveluista
- Käsitys asiakkaan tilanteesta
- Palveluilla omat tavoitteensa, esim käsitys, että asiakas on motivoitunut
- Asiakirjat, vaikutus tapaan kohdata
- Asiakkaan vaikutusmahdollisuuksia kavennetaan samalla, kun pyritään hoidolliseen suhteeseen

Sorsa, M. 2018. Engagement and Barriers in Help-seeking of the Dually-diagnosed Mothers: Grasping life or letting go? Academic dissertation, University of Tampere.

19

Avun hakeminen (Sorsa 2018)

- Mielenterveys- ja päihdekysymyksissä on yleensä usean vuoden viive ennen varsinaista avun hakemista
- Oireiden esiintyvyys % ja avun piiriin hakeutumisen % eivät vastaa toisiaan
- Kaksoisdiagnoosiasiakkailla on vaikeutta rakentaa yhteyttä palveluihin
- Osa kokee oireita, mutta ei hae apua; osa kokee oireita ja hakee apua
- Kaksoisdiagnoosiasiakkaat käyttävät enemmän palveluja, heidän hoitoaan pidetään ongelmallisena ja kompleksisena
- Kokemus toivottomuudesta, pähteiden käytön kieltäminen, riittämätön tieto sairaudesta ja avun mahdollisuuksista

minna.sorsa@tuni.fi

20

Help-seeking in perinatal mental health questions (Sorsa, Kylmä & Bondas 2021)

Review

Contemplating Help-Seeking in Perinatal Psychological Distress—A Meta-Ethnography

Minna Anneli Sorsa ^{1,2,*}, Jari Kylmä ^{2,3,4} and Terese Elisabet Bondas ⁵

- ¹ Child Psychiatry, Tampere University Hospital, 33521 Tampere, Finland
 - ² Faculty of Social Sciences, Nursing Science, Tampere University, 33520 Tampere, Finland; jari.kylma@tuni.fi
 - ³ Faculty of Medicine, Nursing Science, University of Oulu, 90014 Oulu, Finland
 - ⁴ Faculty of Pharmacy, University of Helsinki, 00014 Helsinki, Finland
 - ⁵ Faculty of Health Sciences, University of Stavanger, 4036 Stavanger, Norway; terese.e.bondas@uis.no
- * Correspondence: minna.sorsa@tuni.fi

2.11.2023

minna.sorsa@tuni.fi

21

21

Traumainformoidun kohtaamisen kautta voidaan päästä tarkastelemaan ylisukupolvisuutta

- Lapsen hyvinvointi osana koko perheen hyvinvointia (Newham ym. 2020)
- Avun hakemisessa erityisen tärkeää traumainformoitu kohtaaminen, sillä monet tippuvat avun piiristä, eivätkä hae apua (Andrews ym. 2018, Meulewaeter ym. 2019)
- Vanhempien epävarmuuden ja turvattomuuden kokemukset tulee kohdata välittävässä ja hyväksyvässä ilmapiirissä (Andrews ym. 2018, Meulewaeter ym. 2019)
- Suhteiden rakentaminen perheinventioissa: kiintymyssuhteet, asiakassuhteiden rakentumiseen aikaa
 - Pahoinvointi voidaan tulkita henkilökohtaisena epäonnistumisena, ja voidaan välttää toisten tuomitsemista –ei välttämättä haeta apua (Fonseca ym.2018)

2.11.2023

minna.sorsa@tuni.fi

22

22

Ylisukupolvisen trauman käsittelyn mahdollistavat

- Resilienssin tukeminen (Saint-Arnault & Sinko 2019, Rantanen ym. 2022)
- Halu saada aikaan muutoksia ja parantaa lasten elämää (Woods-Jaeger ym. 2018, Herbell ym. 2020)
- Perheen tunneilmapiiirin kohentaminen ja kannustavuuden lisääminen (Nelson ym. 2020)
- Mentalisaatiokyvyn kehittäminen (Suchman ym., Pajulo ym 2015)
- Työskentelyssä lapsen näkökulma mukana (esim World Association for Infant Mental Health resurssina, seuraava maailmankongressi ensi kesäkuussa Tampereella)

2.11.2023

minna.sorsa@tuni.fi

23

23

Sorsa et al.
Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy (2023) 18:6
<https://doi.org/10.1186/s13011-022-00513-y>

Substance Abuse Treatment,
 Prevention, and Policy

RESEARCH Open Access

Check for updates

Qualitative description of outreach and engagement in perinatal substance treatment in Finland

Minna Sorsa^{1,2*}, Maria Hohenthal³, Mila Pikulinsky³, Hanna Sellergren³ and Kaija Puura^{1,4}

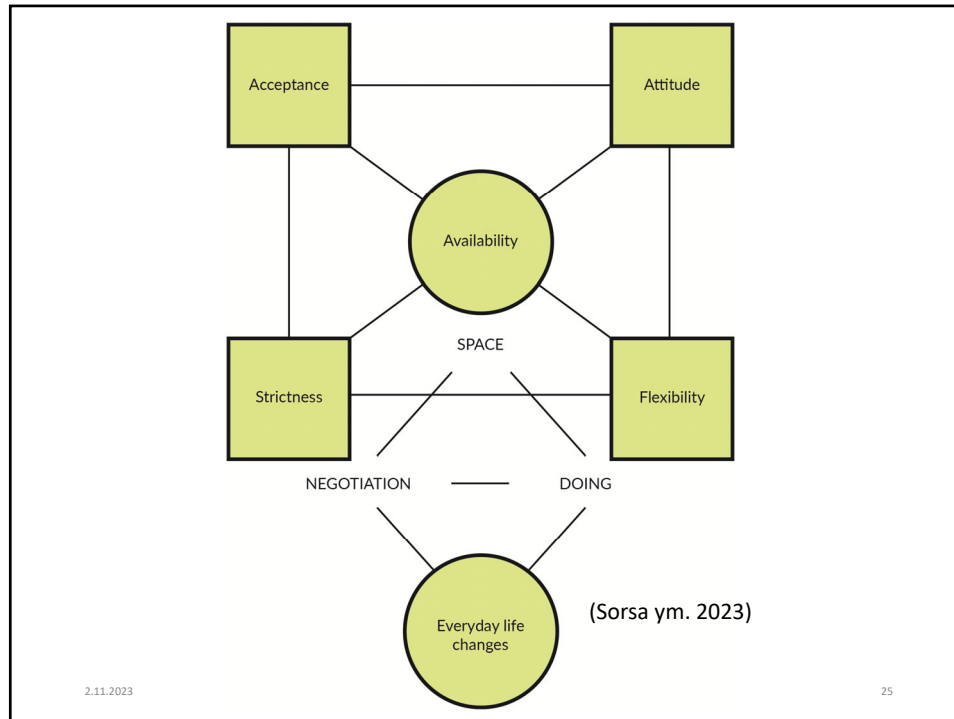
Abstract

Background Women with perinatal substance problems experience a multitude of barriers to care. They have specific early intervention needs, they endure societal stigma, and both substances and mental health issues influence the way they navigate within support and treatment systems. Early interventions for women with perinatal substance problems are underresearched contexts. The aim of the study is to describe building relationships and engagement within an outreach and low threshold service encounter tailored for pregnant women with SUD (substance use disorder).

Methods The data consist of online written narratives from 11 workers involved in the program and feedback from 504 families in the recovery process comprising 228 open-ended answers. The data were analyzed with a thematic analysis.

Results The programs are characterized by flexibility and the implementation of inclusive ways to approach families. The themes for enhancing relationships and engagement within outreach and low threshold programs are *Acceptance and attitude: a sensitive approach of approval; flexibility within strictness to allow for diversity and individuality; availability and space to ensure a trustful atmosphere; negotiating via doing to build connections; and everyday life changes*.

24

25

Perhekeskeistä työtettä tukeva osallisuuden malli (Saarinen ym. 2021)

Perhekeskeistä työtettä tukeva osallisuuden malli			
Perhe puheeksi	Perheiden tukeminen	Yhteistyö	Vertaistuki
<p>Lapset ja läheiset otetaan systemaattisesti puheeksi aikuisten mielenterveys- ja päihdepalveluissa.</p> <p>Perheenjäsenille tarjotaan tilaa keskustelulle perhetapaamisen muodossa mutta myös yksittäin.</p> <p>Perheiden hyvinvointipuun avulla pohditaan yhdessä perheiden kanssa, mistä heidän hyvinvointinsa muodostuu perheenä ja yksilönä.</p>	<p>Perheenjäsenille tarjotaan:</p> <ul style="list-style-type: none"> -ohjausta ja neuvontaa -psykoedukaatiota vanhemman sairaudesta ja sen vaikutuksista arkeen lapsen ja nuoren kehitysvaihe huomioiden -tukea vuorovaikutukseen, vanhemmuuteen ja arjen hallintaan -mahdollisuus myös yksilölliseen tukeen ohjaamalla esimerkiksi läheisten iltoihin, omaisneuvontaan 	<p>Perheiden palvelutarvetta ja ohjausta tulisi arvioida yhteistyössä perheen ja verkoston kanssa.</p> <p>Koordinaatiovastuun määrittely on tärkeää</p> <p>Sujuvat palvelupolut eri lapsiperhepalveluiden välillä</p> <p>Tietoa ja tukea arjen hyvinvoinnin vahvistamiseksi</p>	<p>Tuetaan voimavaroja sekä vahvistetaan arjessa jaksamista.</p> <p>Vertaistuki kiinteäksi osaksi perheiden kanssa tehtävää muuta työtä</p> <p>Perheneuvonta</p> <p>Virtaa vanhemmuuteen -hyvinvointiryhmä</p> <p>Koulutukselliset ABC-ryhmät</p>

26

↳ Lapsiperheiden psykososiaalinen tuki Suomessa

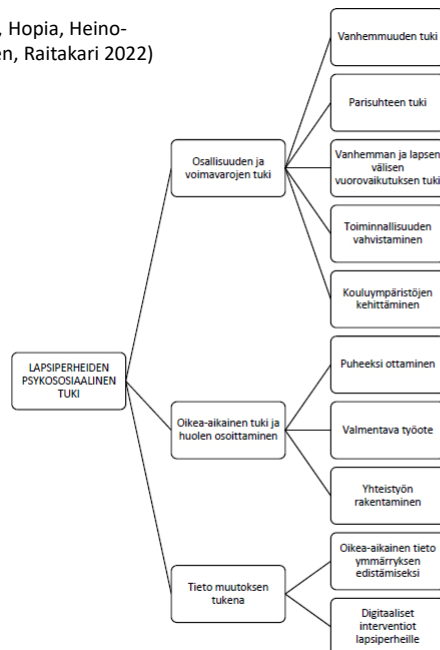
Psykososiaalisen tuen tutkimusta tarvitaan lapsiperheiden auttamiseksi mahdollisimman varhain. Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa, mitä lapsiperheiden psykososiaalinen tuki on suomalaisessa kontekstissa ja miten tutkimus on ilmiötä tarkastellut lapsiperheiden psykososiaalisen tuen hoito- ja asiakastyön käytännöissä.

Integratiivisen katsauksen aineistohaku toteutettiin CINAHL Complete (Ebsco), Social Services Abstracts (ProQuest), PsycINFO ja Medic tietokannoista ja manuaalisesti Julkari-sivustolta. Haku rajattiin vuosiin 2014–18. Lapsiperhe rajattiin tarkoittamaan yhden tai kahden vanhemman ja lapsen tai lapsien kokonaisuutta raskausajasta aina lapsen 12 vuoden ikään. Katsaukseen

(Sorsa, Hopia, Heino-Tolonen, Raitakari 2022)

27

(Sorsa, Hopia, Heino-Tolonen, Raitakari 2022)

TULOKSET

AINEISTON KUVAUS

Aineisto koostuu 39 julkaisusta vuosilta 2014–2018 (Taulukko 2). Vain harvassa tutkimuksessa mainitaan ja määritellään psykososiaalisen tuen käsitettä. Sen sijaan useassa tutkimuksessa puhutaan huolista ja varhaisesta tunnistamisesta, asiakkaan osallisuudesta, ja kuinka perheiden tai parisuhteiden tukeminen edesauttaa lapsiperheen ja lapsen hyvinvointia. Osin psykososiaalisen tuen katsotaan toteutuvan työntekijöiden vuorovaikutuksen jatkuvuutena ja omahoitojuutena. Lasten liikuntaan ja toiminnallisuuteen pohjautuvassa interventiossa aihetta käsitellään psykososiaalisena hyvinvointina (25), lisäksi oppilashuolto määritellään kokonaisuudessaan psykososiaalisesti tueksi (19,26,27). Kelan perhekuntoutuksen katsotaan edistävän psykososiaalista hyvinvointia (28–30), ja psykososiaalisen hyvinvoinnin ulottuvuudet eri elämäntilanteilla on luettu Kippola-Pääkkönen ym. (2018)(29) tutkimuksessa: perheen voimavarat, lapsen psyykinen toiminta ja hyvinvointi, lapsen sosiaalinen toiminta, lapsen fyysinen toimintakyky ja itsenäistymisketju.

Kuvio 2. Lapsiperheiden psykososiaalisen tuen ulottuvuudet.

28

29

**AJATUKSIA?
KYSYMYKSIÄ?
HUOMIOITA?**

Mitä puheenvuoro sinussa herättää?

Miten tätä tietoa voisit hyödyntää työssäsi?

Yhteystiedot
 Minna Sorsa: minna.sorsa@tuni.fi,
 050-4627379

2.11.2023

minna.sorsa@tuni.fi

30

30